



## ЕКОНОМІЧНА ЗНАЧИМІСТЬ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

**Геннадій Андрощук,**  
провідний науковий співробітник НДІ інтелектуальної  
власності АІПрН України, головний консультант  
Комітету з питань науки і освіти Верховної Ради  
України, кандидат економічних наук

*"...Економічні вигоди, що стали  
можливими завдяки авторському  
праву і суміжним правам очевидні в  
кожній з індустрій, зв'язаних з  
культурою: явний ріст і розвиток,  
і навіть розширювальний діапазон  
продуктів і послуг; можливості, що  
збільшилися для творчості  
й інновацій"*

*Каміл Ідрис, Генеральний  
директор ВОІВ*

Авторське право (англійською "Copyright означає "право копіювання") є галуззю права, котра забезпечує охорону оригінальних авторських творів, включаючи картини, скульптури, музичні твори, романи, поеми, п'єси, твори архітектури, танці, інструктивні матеріали, технічну документацію та, серед іншого, програмне забезпечення. Термін "авторське право" аналізується у сучасній науковій літературі у двох взаємопов'язаних аспектах:

- 1) як сукупність правових норм, що регулюють відносини з приводу створення та використання творів науки, літератури і мистецтва;
- 2) як сукупність особистих майнових та немайнових прав, що належать автору у зв'язку зі створенням конкретного літературного, наукового чи мистецького твору.

ренням конкретного літературного, наукового чи мистецького твору.

Правова охорона ґрунтується на тому, що автор самостійно створює твір, спосіб вираження ідеї якого є оригінальним, не запозиченим в іншої особи. Авторське право поширюється тільки на вираження ідей і понять, але не власне ідеї та поняття. Різницю між авторським та патентним правом можна виразити за допомогою дихотомії "ідея — її вираження". Не існує строгого визначення творів, що підпадають під дію авторського права. Здебільшого кажуть, що воно поширюється на всі "літературні та художні твори", при цьому розуміється, що даний критерій є дуже гнучким.

Охорона за допомогою авторського права може відбуватися без будь-якої спеціальної реєстрації, депонування або інших бюрократичних вимог, вона настає автоматично при створенні твору або фіксації його вираження. Багато років є чинною міжнародна домовленість (стаття 5(2) Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів) відносно того, що країни не мають вимагати формальностей відносно застосування авторського права та користування відповідними правами.



*"Як свідчить досвід майже трьох століть, зазначає д.е.н., академік НАН України А.А.Чухно, відколи воно виникло, авторське право служить суспільним інтересам, розвитку суспільства. Воно забезпечує рівновагу між правами автора, з одного боку, та доступом членів суспільства до результатів творчості — з другого. Цей підхід закріплений у ст. 27 Загальної Декларації прав людини, згідно з якою кожен має право на вільну участь у культурному житті суспільства, на користування плодами мистецтва та наукового розвитку, а також на захист моральних і матеріальних інтересів, заснованих на наявності будь-якої створеної цією людиною наукової, літературної або художньої продукції" [5].*

На відміну від права промислової власності, підкреслює д.е.н. В.Базилевич, авторське право має такі специфічні ознаки:

- 1) поширюється на твори науки, літератури, мистецтва, які є результатом особливих форм творчої людської активності;
- 2) виникає незалежно від призначення, способу, форми вираження, художніх достоїнств, наукової цінності, літературних, наукових та мистецьких творів;
- 3) має змішану природу, включаючи до свого складу права власності, що належать до категорії майнових прав, і права особистості, що належать до категорії немайнових прав;
- 4) виникає безпосередньо з моменту вираження твору в певній об'єктивній формі, доступній для сприйняття іншими людьми; для здійснення авторського права не потрібні реєстрація та спеціальне оформлення твору;

- 5) є законодавчо закріпленим виключним правом творця оголосити себе автором твору; відтворювати, розповсюджувати, оприлюднювати його певними способами; дозволяти іншим особам використовувати твір тим чи іншим способом;
- 6) не пов'язано з правом власності на матеріальний об'єкт, у якому виражено твір (папір, плівку, дискету тощо); суб'єкти авторського права і права власності на матеріальний носій твору можуть не збігатися. Оскільки власник речі може не мати авторських прав на твір, матеріалізований у цій речі; відтак передача права власності або права володіння на матеріальний об'єкт сама по собі не спричиняє передачі авторських прав на твір, матеріалізований у цьому об'єкті;
- 7) у процесі купівлі-продажу об'єктів авторського права передається обмежена частина правомочностей, оскільки існуюча система відносин власності щодо об'єктів авторського права заснована на прагненні виробників забезпечити рідкісність своїх благ (наприклад, ліцензійна угода щодо програмного забезпечення, як правило, забороняє передачу програмного продукту іншим особам, зміну програм, отримання доходу шляхом їх розповсюдження тощо);
- 8) на відміну від права власності на матеріальні об'єкти, що має фактично необмежений (абсолютний) характер, власність на об'єкти авторського права зазнає певних обмежень, пов'язаних з обсягом правомочностей та терміном їх дії [6].



Економічні аспекти авторського права почали досліджуватися в теорії економіки лише на початку 70-х років минулого століття [2].

Дослідженню окремих проблем економіки інтелектуальної власності, зокрема авторського права присвячені роботи зарубіжних науковців У.Лендса, Д. Ліпчик, Р. Познера, Р.Уатта, Р.Тоуса, К.Ідріса, Д.Гантчева, спеціалістів країн СНД — Г.Г. Азгальдова, І.А.Блізнеця, Г.В.Бромберга, І.Г.Дежиної, І.Г.Зінова, О.М.Єлісеєва, О.Д.Корчагіна, Н.М.Карпової, С.А.Сударікова, І.Є.Шульги і вітчизняних вчених — А.А.Чухно, Г.М.Доброва, Ю.М.Бажала, В.Д.Базилевича, О.Д.Бутнік-Сіверського, І.О.Галиці, І.І.Дахна, В.С.Дроб'язка, В.А.Денисюка, І.Ю.Єгорова, Б.А.Малицького, В.І.Мунтіяна, А.Г.Мендрула, О.С.Поповича, В.П.Соловійова, В.В.Сопка, В.Р.Сіденка, Л.І.Федулової, В.К.Хаустова, П.М.Цибульова.

В результаті дослідження економічних проблем авторського права виділилось три напрями: оцінка вартості нематеріальних активів; оцінка обсягів індустрії авторського права; економічна теорія авторського права [2]. Автор підтримує думку російського дослідника-ректора Російського державного інституту інтелектуальної власності, д.ю.н., професора І.А.Блізнеця щодо формування особливого розділу економічної науки — *економіки авторського права*.

Охорона авторського права поки що не набула такого ж значення для економістів, як патентна система в результаті чого відбулася недооцінка економічної значимості авторського права. Серед основних причин, що пояснюють таку ситуацію, є той факт, що традиційно ідея охорони авторського права розвивалася пере-

важно як соціально-правова система. До того ж, як ми вже зазначали, згідно норм міжнародного права, реєстрація об'єктів авторського права носить факультативний характер і не є обов'язковою, тому відсутня відповідна статистика для економічного аналізу.

Метою статті є дослідження авторського права як економіко-правового інституту, його аналіз як економічної категорії, форми інтелектуального капіталу, визначення економічної значимості, вироблення методологічних підходів для проведення дослідження внеску в національну економіку галузей промисловості, що базуються на авторському праві.

З розвитком суспільства і підвищенням значимості інформації, інтелектуальна власність, і зокрема авторське право, поступово стали затверджуватися, як один з найбільш важливих нематеріальних активів економіки інформаційного суспільства.

В 2001р. було створено Товариство економічних досліджень з питань авторського права (SERCI). Його головне завдання — служити економічною платформою для ініціювання та розвитку наукової дискусії з авторського права з точки зору економіки з урахуванням удосконалення ефективності управління авторським правом. В 2003р. за матеріалами Конгресу SERCI виходить збірник праць "The Economics of Copyright" (edited by Wendy J. Gordon and Richard Walt. Edward Elgart Publishing. Cheltenham, UK, 2003, 206 pp.). В книзі зібрані найбільш цікаві дослідження з питань економіки авторського права, дається історичний аналіз впливу нових технологій в порівнянні з ефектами



впливу технологічних успіхів 1970—1980-х років, досліджено нові проблеми, з якими стикається музична індустрія у "пост-напстеровському світі" ("the post-Napster World"), суперечності між законодавством про конкуренцію і авторським правом.

У наш час авторське право більше не є виключно правовою категорією, а економіко-правовим інститутом, невід'ємною частиною багатства держав і активів фірм. Воно стало основою розвитку багатьох галузей промисловості, забезпечуючи зростання доданої вартості, збільшення робочих місць і обсягів зовнішньої торгівлі. Згідно оцінок фахівців частка галузей промисловості, заснованих на авторському праві, у світовій економіці на початку нового тисячоліття складала 7,3% (2,2 трильйони доларів), при цьому ріст у цих галузях складав у середньому 5% на рік, що більше, ніж середній ріст економіки всієї планети [8].

Зростаюче значення авторського права у світовій економіці пояснюється також розширенням середовища його дії. З прийняттям у 1996 р. двох Інтернет договорів ВОІВ: Договору про авторське право (ДАП) і Договору про виконання і фонограми (ДВФ) — (обидва у 2001р. ратифіковані Верховною Радою України, а їх норми імплементовані у відповідне національне законодавство), авторське право стало застосовним до економічних угод у цифрових комп'ютерних мережах.

Охорона та захист нових форм творчості дали поштовх до обміну знаннями, що також посилює економічний ефект авторського права. Крім того, розвиток технології зробив можливими нові форми більш точного і менш дорогого управління

авторським правом за допомогою спеціальних технічних засобів захисту, що збільшило обіг торгівлі продукцією, що охороняється авторським правом.

Авторське право невід'ємною частиною увійшло в наше повсякденне життя, і тепер ми маємо справу з такими формами творчості, які не могли собі уявити ще двадцять років тому. Продукція, що охороняється авторським правом, сьогодні складає значну частину електронного бізнесу й електронної торгівлі: 22% усього обсягу міжфірмової торгівлі у Європі здійснюється через Інтернет (в 2001р. частка такої торгівлі складала лише 1%).

Авторське право, поряд із промисловою власністю, є однією з головних галузей інтелектуальної власності. За даними білоруського дослідника С.Сударікова вартісний обсяг інтелектуальної власності, що відноситься до авторського права і суміжних прав, у три рази перевищує промислову власність. Оскільки сумарна вартість об'єктів авторського права і суміжних прав у тричі перевищує вартість об'єктів промислової власності, то економіка авторського права і суміжних прав виявляється найбільшою галуззю суспільного виробництва [1]. Так серед шести галузей США, що займають найвище місце в реєстрі продажів за кордон та експорту, перше місце займають основні галузі авторського права, а вже потім ідуть хімічна промисловість, автомобілебудування, літакобудування, сільськогосподарські продукти, електронні компоненти та аксесуари [8]. *"І що особливо важливо, підкреслює академік А.А. Чухно, навіть у період економічного спаду (1989—1991рр.), коли щорічний темп зростання*



## АВТОРСЬКЕ ПРАВО

економіки США в цілому мав від'ємне значення (-0,2%), індустрія авторського права щорічно зростала темпами 1,6%. Вона випереджає багато галузей промисловості (авіаційну, автомобільну, фармацевтичну і текстильну) не лише за внеском у ВВП, а й за кількістю працюючих" [5].

### Економічні характеристики авторського права. Аспект власності.

Авторське право, як ми вже зазначали, є однією з головних галузей інтелектуальної власності, поряд із промисловою власністю. Однак відсутність слова "власність" у терміні "авторське право" часто призводить до неправильного висновку про те, що це — винятково правова категорія, що має справу тільки з правами. Відправною точкою в цьому аналізі є той факт, що авторське право є формою власності, у даному випадку на літературні і художні твори. Основні міжнародні угоди в галузі авторського права належним чином розкривають цей аспект приватної власності [10]. Будучи приватною власністю, авторське право стає фінансовим активом, набуває вартості і стає предметом економічних угод. Як у відношенні будь-якої іншої приватної власності його власник має можливість вирішувати, що з нею робити — продати, передати, чи переуступити, не допускати її використання іншими особами. Слід уточнити, що в даному випадку об'єктом економічних відносин є саме доступ до інтелектуальної власності, а не інтелектуальна власність як така. Отже, немає ніякої причини виключати авторське право з теорії управління власністю, навіть якщо ця власність не має матеріального вираження. Три речі характеризують права, що

відносяться до приватної власності: 1) права власності можна продати; 2) автор вільний реалізовувати їх чи зневажити ними; і 3) зазіхання третіх осіб забороняється [8]. Для економічного аналізу права власності важливі з двох причин: вони виконують розподільчу функцію і заохочують виробництво. Це означає, що в економічному змісті аспект власності приносить як статичні, так і динамічні вигоди.

Далі розглянемо питання про застосовність принципів права власності у відношенні матеріальних об'єктів до інтелектуальної власності чи авторського права зокрема. Академічні дебати з цієї проблеми усе ще продовжуються, і оскільки поки не має ніякої реальної альтернативи, то де-факто дані принципи застосовуються.

**Аспект суспільного товару.** Товари, що охороняються авторським правом — авторські твори, що мають деякі характеристики суспільних товарів — приносять вигоду співтовариству, якою можуть користатися всі його члени. Крім того, твори можуть одночасно використовуватися багатьма користувачами, що не зменшує їхньої вартості й у цьому сенсі в них немає конкуренції. Аспект суспільного товару дуже важливий при аналізі внеску авторського права в економічний, соціальний і культурний розвиток націй. Висловлюючись економічною мовою, воно не тільки створює вигоди, але і дає "зовнішній ефект", оскільки не усі вигоди можливо виміряти, як наприклад соціальний добробут.

Аспект суспільного товару відбивається на економічному аналізі в багатьох відносинах, одним з них є цінова політика. Незважаючи на те,



що товари, які охороняються авторським правом, володіють характеристиками суспільних товарів, вони не можуть бути оцінені в такий же спосіб, як інші економічні товари [6]. Виробництво першої копії продукції, що охороняється авторським правом, часто може бути дуже дорогим, у той час як наступні копії можуть коштувати копійки. Це поєднання високих фіксованих витрат і несуттєвих граничних витрат на відтворення і поширення створює труднощі для звичайного ціноутворення. Наприклад, загальна економічна теорія рекомендує, що бажано формувати ціну товару виходячи з граничних витрат. Але якщо вартість виробництва дорівнює нулю, установлення ціни за граничними витратами не дозволить відшкодувати усі витрати, і товари, що охороняються авторським правом, просто не будуть вироблятися. Установлення ціни вище граничних витрат призводить до появи "мертвого вантаж", оскільки споживачі, що оцінюють захищений авторським правом матеріал вище граничних витрат, але нижче призначеної ціни, не будуть набувати товар, що призведе до зменшення суспільного добробуту [7]. Аспект суспільного товару стосовно продукції, що охороняється авторським правом, є одним з головних елементів економічного аналізу.

Особливістю авторського права є те, що його об'єкти мають властивості суспільного блага. Звернемося у зв'язку з цим до тверджень У.Лендса і Р.Познера, які зробили значний внесок в економічний аналіз авторського права: *"В той час як вартість створення роботи, що є об'єктом авторського права, — наприклад, книги, кінофільму, пісні,*

*балету, літографії, карти, бази даних чи комп'ютерної програми, часто є високою, вартість репродукування роботи, створеної самим творцем або тими, кому робота стала доступною, — часто є низькою. І як тільки копії стають доступними іншим, виготовлення додаткових копій є зовсім недорогим для таких користувачів"* [4].

Поряд з цим наукові твори і твори мистецтва є важливими елементами культури суспільства, створюються нові твори, які у сукупності відіграють значну роль в культурному розвитку суспільства. І знову такі суспільні вигоди мають характеристики суспільного блага. Оскільки суспільні витрати твору достатньою мірою не відображені у приватних витратах власника твору, необхідне юридичне закріплення права власності (авторське право), щоб вирішити проблему суспільного блага. В умовах вільного ринку остаточна ціна авторського твору включала б лише граничні витрати її копіювання. В такій ситуації автору твору є економічно не вигідним створення нових творів, оскільки його сукупні доходи у цьому випадку будуть недостатніми для покриття витрат на створення твору. Отже, суспільні вигоди від публікації твору будуть втрачені.

Ще однією особливістю авторського права, подібно до патентів, є забезпечення необхідних стимулів творцям: *"Захист авторського права — права власника заборонити іншим створення копій — в першу чергу, висуває компромісний вибір між витратами на обмеження доступу до твору і вигодами від забезпечення стимулів створити твір. Досягнення правильного балансу між доступом і стимулами —*



центральна проблема в законі про авторське право"[4]. Зазначена проблема є не що інше, як проблема ефективного розподілу ресурсів шляхом застосування авторського права. Права власності, надані авторським правом, є виключними: вони надають їх власнику виключне право вирішувати долю захищених творів. Власники авторських прав забезпечені достатнім набором виключних прав, щоб уповноважувати відтворення, адаптацію, суспільний розподіл, показ і виконання роботи.

*"Центральна проблема полягає в тому, зазначають російські дослідники А.Єлісеєв та І. Шульга, що розподіл виключних прав, поряд із сприянням виробництву інформації, може також обмежувати розповсюдження створеної інформації. Щоб гарантувати оптимальне використання інформації, ціна має бути вищою, ніж гранична собівартість, щоб в першу чергу забезпечити стимули створити роботу. Творець повинен бути здатним покрити не лише вартість твору як вираження ідеї, але і внаслідок невизначеності попиту різницю між ціною і граничною собівартістю її роботи у разі невдачі. У підсумку стимули для створення інформації забезпечуються у збиток оптимальному використанню створеної інформації"* [4].

**Авторське право і засоби доставки.** Не слід забувати, що між товарами, що охороняються авторським правом і засобами доставки існує істотна різниця. Товари, що охороняються авторським правом, чи "культурні товари", відповідно до термінології ЮНЕСКО, це "споживчі товари, що передають ідеї, символи і звичай... чи інформують, розважають, вносять вклад у створення колективної ідентичності і вплива-

ють на культурну практику. Вони є результатом індивідуальної чи колективної творчості, відтворюються і розвиваються промисловим способом і поширюються повсюдно"[8]. Культурні товари є втіленням авторського права в економічних угодах. У той же час такі товари з економічної точки зору є засобами доставки, що виконують функцію посередника між інтелектуальною власністю і ринком. Авторське право має бути прикріплене до засобу доставки, для того щоб воно могло дійти до споживача. Саме авторське право зв'язане з концепцією інтелектуальної власності, а засоби доставки надзвичайно залежать від наявності захищеного авторським правом змісту. У такий спосіб в аналізі економічних ефектів авторського права необхідно включити і засоби доставки [9].

**Економічні функції і наслідки авторського права.** Отже, якщо авторське право є економічною категорією, необхідно розглянути питання про те, чи має воно які-небудь економічні функції чи наслідки. У законодавстві про авторське право закладений економічний механізм, суть якого зводиться до встановлення правильного балансу між часом і зусиллями творців зі створення продукту інтелектуальної праці і потребами суспільства з одержання і використання цієї культурної продукції. Таким чином, даний механізм повинен дозволити створити оптимальну кількість культурних цінностей, а також забезпечити доступ користувачів до інтелектуальної власності для того, щоб вона могла бути ефективно розподілена за допомогою ринкових відносин і спожита тими, хто більше її цінує. Без механізму авторського права



така схема зазнає невдачі на ринку через аспект суспільного товару більшості продукції, що охороняється авторським правом. Ринки збуту продукції інтелектуальної власності часто є проблематичними, через те, що після виробництва товарів, що охороняються авторським правом дуже важко не допустити споживання цих товарів людьми, які за них не заплатили (піратами). Це означає, що у відсутності деякого механізму, що дозволяє виробнику інтелектуальної власності повернути інвестиції, вкладені в товар, що охороняється авторським правом, виникне нестача товарів, які охороняються авторським правом, щодо оптимального для суспільства рівня.

*"Основні економічні функції авторського права, зазначає Д.Гантчев, загалом описані в економічній літературі і можуть бути зведені до наступного. По-перше, авторське право визначає, визнає і захищає інтелектуальну власність. Тим самим воно окреслює рамки власності, що буде представлена на ринку і викладає загальні правила розпорядження нею. По-друге, воно дозволяє організувати економічно ефективно виробництво, торгівлю і споживання інтелектуальної власності. По-третьє, воно допомагає творцям одержати ринкову вартість їхніх робіт. Нарешті, авторське право виступає в ролі балансу виробничої і розподільної ефективності" [8].*

Розглядаючи економічні наслідки авторського права в більш широкому плані, варто зазначити роль авторського права в поліпшенні добробуту, росту й економічного розвитку — дані категорії зв'язані з використанням творчого потенціалу. Далі варто вказати на вплив ав-

торського права на процес перерозподілу доходу через систему авторських винагород, плат і податків, тому що кожна зміна в системі впливає на доходи різних учасників ринку. Безперечним наслідком авторського права є надання монопольного становища власнику авторського права, що виражається в можливості призначення рівня цін на монопольному, а не на конкурентному рівні, а також і в можливості цінової дискримінації в залежності від дозволеного ступеня доступу. Нарешті, але не в останню чергу, авторське право мінімізує зовнішні ефекти, пов'язані з аспектом суспільного товару.

Стосовно економічних умов, необхідних для того, щоб механізм авторського права працював належним чином, у першу чергу існує необхідність у тому, щоб оцінка споживачем товару була не менше витрат на його виробництво і поширення. Другою умовою є належне забезпечення дотримання авторських прав. Якщо власник не має можливості ефективно відслідковувати і контролювати порушення його прав споживачами, від його власності користі буде небагато. Звичайно на ринку ця умова виконується авторськими товариствами, що пропонують власникам авторського права спеціалізовані послуги і мають деякі порівняльні переваги [10].

**Авторське право й інтелектуальний капітал.** Інтелектуальний капітал часто використовується як символ інтелектуальних ресурсів — знання, інформації, досвіду і т.п. Вони є основним двигуном інформаційної революції і революції в засобах зв'язку, що, у свою чергу, стало причиною народження нових релізів у суспільстві й економіці,





## АВТОРСЬКЕ ПРАВО

створивши нові форми бізнесу, організації виробництва і товарів. Закінчивши створення економіки послуг загалом, сьогодні суспільство рухається до інформаційної економіки, у якій головним джерелом добробуту буде інформація. Інтелектуальний капітал за своєю формою є нематеріальним активом, джерелом для створення добробуту й у той же час кінцевим продуктом у цьому процесі. Управління інтелектуальним капіталом стало однією з найбільш важливих задач не тільки підприємців, але й урядів країн і суспільства взагалі. Товари, що охороняються авторським правом — інформаційні товари за своєю природою, і в такий спосіб вони складають істотний компонент інтелектуального надбання. *"Як економічна категорія, зазначає д.е.н. О.Б.Бутнік-Сіверський, інтелектуальний капітал розглядається з позиції авансованої інтелектуальної вартості, що в процесі свого руху приносить більшу вартість за рахунок додаткової вартості. Таке трактування інтелектуального капіталу може бути визначене як соціально-економічне"* [7].

Авторське право виконує дуже важливу загальну функцію, забезпечуючи концептуальну і юридичну структуру для операцій з інтелектуальним капіталом. Однак національні кордони в наш час занадто вузькі для забезпечення його адекватного захисту. Зростаюча інтернаціоналізація торгівлі й обміну знаннями викликала потребу в створенні спільних умов торгівлі. Глобальний ринок для цифрових продуктів, заснованих на знаннях, вже існує, і необхідні нові правила, щоб дозволити їхню комерціалізацію. Авторське право охороняє інтереси

правовласників у глобальній Інтернет-економіці і служить попередньою умовою для операцій з інтелектуальним капіталом.

Але сьогодні авторське право є не тільки юридичною системою, що забезпечує функціонування інфраструктурою інформаційне суспільство. Що більш важливо, у цифровому суспільстві воно саме по собі стає частиною інтелектуального капіталу. Воно не тільки сприяє функціонуванню ринку, але все частіше його об'єкти зазначаються як актив у балансах підприємств і загальних індикаторах добробуту держав. Ця тенденція буде лише підсилюватися в міру того, як роль нематеріальних активів і виробничих факторів зростатиме у світовій економіці.

Дослідження ВОІВ і науковців підтверджують цю тенденцію — у 2000р. в США, тільки 30% загальних активів були матеріальними, у порівнянні з 62% у 1982р.; у Нідерландах, нематеріальні активи склали більше ніж 35% усіх державних і приватних інвестицій у 1992р.; у Японії, цей показник у 1993р. склав 45,2% [11]. Число угод, пов'язаних з ліцензуванням авторських прав також збільшується. Авторське право використовується як предмет застави, і через різні ринкові форми і бізнес-моделі прокладає собі шлях як важлива форма інтелектуального капіталу.

Резюмуючи, авторське право можна розглядати як економічну категорію, оскільки воно є добре визначеною формою власності, має характеристики, функції і наслідки економічного характеру, бере участь в економічних відносинах і має значимість, що все збільшується у цифровій економіці.



**Авторське право й економічна діяльність.** Якщо ми визначили авторське право, як економічну категорію, то які ж її економічні показники і ефекти, і чи можуть вони бути визначені та проаналізовані? Що обрати: вартість чи розмір?

Насамперед необхідно провести межу між розміром галузей, що базуються на авторському праві і прямою вартістю авторського права. Хоча розмір й ілюструє макроекономічні ефекти, що здійснює авторське право, пряма вартість авторського права може бути встановлена тільки через оцінку цього нематеріального активу в кожному окремому випадку.

Термін "вартість" — об'єктивний; економічна вартість права на інтелектуальну власність — представлення, на деяку дату, усіх майбутніх вигод, одержуваних від володіння таким правом, вираженого в конкретній сумі грошей [12]. Однак, Рут Тоус, відомий фахівець в галузі економіки культури вважає, що: *"подібно дослідженням економічної значимості мистецтва, справжня культурна вартість авторського права не може бути цілком відбита за допомогою обчислень доданої вартості, у культурних галузях економіки, якими би не були точними ці обчислення, оскільки існують зовнішні вигоди, які неможливо оцінити на ринку. Прикладами таких вигод, що неможливо оцінити, є національна культура, творче середовище і воля вираження"* [13].

Тому що існує зовнішній вплив, пов'язаний з деякими характеристиками авторського права як суспільного товару, при будь-якій спробі включити їх в оцінку вартості авторського права необхідно

усвідомлювати, що, швидше за все, низку зовнішніх ефектів буде неможливо оцінити через їхній зв'язок з іншими галузями економічного і соціального життя. Таким чином, варто враховувати, що відносна вартість галузей, що базуються на авторському праві, завжди може виявитися завищеною чи заниженою.

Процедура оцінки авторського права пов'язана з методами бухгалтерського обліку, прийнятими в різних спеціалізованих організаціях. Однак, поки ще не має надійних і загальноприйнятих стандартів бухгалтерського обліку для нематеріальних активів. Це призводить до значних розходжень між офіційними активами компаній та їх реальною ринковою капіталізацією. Дослідження, проведене у Великобританії показало, що розходження між ринковою капіталізацією і балансовими активами складало до 72% наприкінці 1990-х років [14]. Серед статистиків усе ще тривають дебати про підходи, що рекомендуються для вирішення цієї проблеми.

Необхідно дещо уточнити термінологію. Вивчення впливу охорони авторського права має на увазі аналіз ситуації до і після впровадження такої охорони. Для цього доцільно використовувати моделі загальної рівноваги, що можуть бути встановлені тільки на основі існуючої повної інформації. Вносячи зміни в модель можливо визначити точний вплив, здійснений охороною авторського права і зв'язати законодавчі зміни з рядом показників економічної ефективності. У цьому процесі можуть застосовуватися й інші математичні інструменти такі як моделювання авторського права й інші концепції. Вплив — цілком визначена категорія, яку не слід



## АВТОРСЬКЕ ПРАВО

плутати з набагато більш загальною категорією економічної значимості чи ефекту.

При вивченні багатоаспектних впливів, що здійснюються авторським правом на економіку, доцільно зосередитися на масштабах галузей, що базуються на авторському праві. З цієї причини пропонується термін "внесок", оскільки він завжди конкретний і може бути вивчений за окремими заданими параметрами.

**Припущення.** Як правило, при визначенні економічного внеску галузей промисловості, що базуються на авторському праві робиться низка припущень.

Для вивчення впливу авторського права, воно, в першу чергу, повинне існувати, іншими словами — бути закріпленим у законодавстві і мати механізм забезпечення. У той час як перша задача є легкою, то друга — чи забезпечене виконання права в окремих галузях необхідно встановлювати окремо. Оскільки це може бути дуже складною задачею в масштабах національної економіки, доцільно припустити, що охорону авторського права забезпечено, і не взяти до уваги контрафактну продукцію, навіть якщо її обсяги великі. Чи можна припустити, що індустрія, яка вважається традиційно сильно залежною від авторського права, може існувати без її охорони? Швидше за все так, але вона буде в значно менших обсягах. Звичайно, що при вивченні галузей, що базуються на авторському праві, ми розглядаємо їх як законно діючі системи.

Необхідно зробити друге припущення: **економіка балансує різні впливи**. Авторське право здійснює багатоаспектні впливи в тому сенсі, що творчий елемент може виявити-

ся в промисловості, що здається тільки віддалено зв'язаною з охороною авторського права. Не представляється можливим розглянути докладно такий ефект. З іншого боку деякі типові дії на основі авторського права неминуче будуть містити елементи, що з авторським правом не зв'язані. Саме тому рекомендується припустити, що ці ефекти взаємно збалансовані в рамках національної економіки.

По-третє, запропонований підхід для виміру внеску авторського права в національну економіку заснований на припущенні, що ринкові принципи економіки цілком прийняті в суспільстві. Застосовані економічні категорії беруть до уваги потребу використання апарата для економічного аналізу функціонуючої економіки ринку.

**Галузі економіки, що базуються на авторському праві.** В існуючих дослідженнях галузі економіки, що базуються на авторському праві групуються по-різному, але головним критерієм завжди є рівень залежності від матеріалу, який охороняється авторським правом. Пропонується виділити наступні чотири головні групи галузей, що базуються на авторському праві: 1) *основні галузі, що базуються на авторському праві*; 2) *взаємозалежні галузі*; 3) *часткові* і 4) *неспецифічні галузі підтримки*. Ці групи охоплюють усі вивчені в даний час галузі, і навіть включають деякі сектори, що, можливо, були пропущені в окремих національних дослідженнях.

У групу *основних галузей, що базуються на авторському праві* включені такі галузі як преса і література, музика, театр і опера, кіно і відео, радіо і телебачення, фотографія, програмне забезпечення і



бази даних, візуальне і графічне мистецтво, рекламні послуги і колективні товариства управління авторським правом. Внесок цієї групи розглядається як 100%, оскільки передбачається, що галузі, які до неї входять, власне кажучи, не можуть функціонувати без матеріалу, що охороняється авторським правом.

Група **взаємозалежних галузей, що базуються на авторському праві** виробляє продукцію, що споживається разом із продукцією основних галузей чи має справу з устаткуванням, що забезпечує таке споживання. Розпізнати таку продукцію можна, аналізуючи зворотні зв'язки виробничого процесу. Ця група включає такі галузі промисловості як виробництво, оптова і роздрібна торгівля телевізорами, радіоприймачами, CD-рекордерами, комп'ютерами, музичними інструментами, а також фото- і кіноапаратурою, фотокопіювальними пристроями, чистими носіями для запису і т.п. Внесок, що відноситься до авторського права тут складає менший відсоток ніж в основній групі, оскільки ці галузі не цілком залежать від авторського права.

Третя група — група галузей, *частково* пов'язаних з авторським правом, де відносно невелика частина продукції чи виробничих процесів зв'язана з матеріалом, що охороняється авторським правом. Приклад таких галузей: дизайн, архітектура, виготовлення коштовностей, меблів, інші ремесла і т.п. Значна частина доданої вартості, виробленої цією групою, не може бути приписана авторському праву, вона характеризується як важливий компонент обслуговування.

Четверта група *неспецифічних галузей підтримки* містить у собі га-

лузі, які віддалено покладаються на матеріал, що охороняється авторським правом, але авторські права торкаються деякої невеликої частини їхнього бізнесу. Ці *неспецифічні галузі підтримки* включають такі сектори як телефонія, Інтернет, транспорт, оптова торгівля і т.п.

Крім цього структурного поділу, який необхідний тільки для аналізу (це не пропозиція створювати нові групи галузей), слід зробити наступні додаткові уточнення.

Термін "промисловість" стосовно деяких з перерахованих галузей є дещо умовним, оскільки вони часто приймають форму індивідуальної діяльності, навіть слугуючи базисом для великих галузей промисловості. Таким чином, в окремих випадках, виникає ситуація коли творчість виражена в продукті традиційної діяльності невеликого масштабу. Істотно інша ситуація складається, коли творчий виріб міститься в основі виробничого процесу. Нові форми творчості можуть бути пов'язані з його подальшим виробництвом і поширенням. Друга група значною мірою має характеристики великих мега-галузей. Справа в тому, що оскільки офіційна статистика не робить різниці між економічною діяльністю і галузями промисловості, ці терміни можуть використовуватися взаємозамінно.

Існує також поділ на національні і міжнародні галузі. Рівень участі в глобальній торгівлі, пов'язаний з розвитком нації, ймовірно, буде впливати на її культурний та інформаційний сектор. Це призводить до ситуації, коли деяка мега-міжнародна галузь не може бути проаналізована належним чином з національної точки зору, тому що її виробництво так організоване, що



## АВТОРСЬКЕ ПРАВО

елементи продукту складаються разом тільки в третій країні, а іноді й зовсім у кіберпросторі. У такому випадку ця галузь не може бути вивчена цілком із причин, пов'язаних з бухгалтерським обліком та іншим. Пам'ятаючи про це слід зазначити, що окремі галузі, засновані на авторському праві, можуть бути проаналізовані в національному дослідженні тільки частково, оскільки вони за своєю природою не національні.

Існуючий досвід у вимірі внеску галузей, що базуються на авторському праві. Багато країн вивчали внески їхнього сектору, пов'язаного з авторським правом, і деякі з них (США, Нідерланди, Фінляндія, Великобританія) здійснювали це систематично. Навіть при тому, що деякі з методологій розрізняються в масштабі проведених досліджень, вивчені індикатори й апарат для аналізу, ці дослідження показують наступні тенденції:

- істотний внесок, що збільшується, у створення доданої вартості і робочих місць, часто вище очікуваного;
- велика динаміка в культурному

й інформаційному секторі, звичайно більша, ніж в інших секторах економіки.

**Результати деяких найбільш важливих досліджень викладені нижче в таблиці 1.**

Істотні розходження існують серед різних галузей. Дуже часто найбільший внесок надходить від так званого "нового сектору" — наприклад, одне тільки створення програмного забезпечення і баз даних склало 30 % загального внеску галузей промисловості, заснованих на авторському праві у Фінляндії в 1997р. і 36 % від загального внеску підприємств, зв'язаних з авторським правом у Норвегії в 1999р.

У той же час таблиця 2 показує різну динаміку росту в галузях на основі авторського права в порівнянні з темпом росту всієї економіки.

Результати, відображені в цій таблиці, повинні інтерпретуватися з обережністю, оскільки охоплені періоди не збігаються — дослідження були проведені в різний час і в різних країнах [39]. Але як би не відрізнялася тимчасова перспектива, є можливість широко проілюструвати важливу тенденцію більш

**Таблиця 1.**

**Внесок галузей, що базуються на авторському праві, у ВВП і зайнятість у деяких країнах (у %)**

Країна	Рік	Внесок у ВВП	Зайнятість
Австралія [25]	2001	3,80	3,80
Бразилія [26]	1998	6,74	5,0
Фінляндія [27]	1997	4,13	3,98
Індонезія [28]	2000	0,98	1,12
Японія [29]	1998	2,30	
Нідерланди [30]	1998	5,50	5,50
Норвегія [31]	1999	3,80	4,25
США [32]	2001	5,2	5,90
Уругвай [33]	1997	6,00	4,90



Таблиця 2.

Динаміка розвитку галузей, що базуються на авторському праві, у порівнянні із загальним розвитком економіки (у %)

Країна	Щорічний ріст у галузях, що базуються на авторському праві	Щорічний загальний ріст економіки
Австралія[34]	4,75	4,55
Фінляндія[35]	6,80	4,84
Японія[36]	5,90	3,80
Нідерланди[37]	4,80	3,20
США[38]	7,80	3,00

динамічного росту в секторах, що базуються на авторському праві.

Таблиця 3 акцентує увагу на проблемі методології, що використовувалась в різних дослідженнях. Вона чітко показує, що обрані індикатори майже завжди включали вироблену галуззю додану вартість і зайнятість у ній. Зовнішня торгівля, зв'язана з галузями, що базуються на авторському праві, не завжди враховувалася через різні фактори — неповна офіційна статистика, особливо з питань потоків

авторських винагород, розуміння політики, методологічних труднощів і т.п.

З цієї порівняльної таблиці видно, що найбільш широко використовується метод виміру доданої вартості, створеної в галузях, що базуються на авторському праві у відсотках від валового внутрішнього продукту (ВВП). Такий підхід кращий, оскільки він фокусується на промисловості, що відповідає задачі визначити внесок окремих її галузей; по-друге, він зменшує імовірність подвійного обліку; по-третє, він виходить з таблиць доданої вартості (на основі внеску — кінцевої продукції), доступних у багатьох країнах.

Водночас у цього методу є низка недоліків, пов'язаних з його нездатністю відокремлювати пов'язані і не пов'язані з авторським правом галузі в межах даного сектору промисловості і неминучим недоглядом деяких елементів, пов'язаних з ав-

Таблиця 3.

Методи, які використовувались в деяких дослідженнях виміру галузей, що базуються на авторському праві [40]

Країна	Окремі показники доданої вартості	Найкращі	Найгірші торгівлі
Австралія	ВВП-41/ВВП	Число патентів	Високий-низкий продукції, про авторським правам
Англія	Додана вартість/ВВП	Число патентів	Низький
Фінляндія	Додана вартість/ВВП	Число патентів	Низький
Японія	Додана вартість/ВВП	Низький	Низький
МВБСОНТ	Додана вартість/ВВП	Число патентів	Високий-низкий продукції, про авторським правам
Нідерланди	Додана вартість/ВВП	Число патентів	Високий-низкий продукції, про авторським правам
Норвегія	Додана вартість/ВВП	Число патентів	Низький
Нідерланди	Загальна додана вартість/ВВП	Число патентів	Низький
США	Додана вартість/ВВП	Число патентів	Високий-низкий продукції, про авторським правам



## АВТОРСЬКЕ ПРАВО

торським правом у галузях промисловості, що не включені в дослідження. Також існують труднощі у визначенні частини вартості, доданої до продукту при створенні і частини, доданої в процесі модифікації, поширення і споживання. Це є обмеженням, яке слід мати на увазі, інтерпретуючи результати дослідження.

**Організація проведення національного дослідження.** Видане ВОІВ "Керівництво для дослідження економічного внеску галузей промисловості, що базуються на авторському праві" пропонує практичний підхід до проведення національного дослідження [42]. Як зазначає один з його розробників — головний радник ВОІВ з авторського і суміжних прав Д.Гантчев (Болгарія) воно неминуче має пройти через наступні логічні й організаційні етапи — ідентифікацію, збір даних, оцінку і презентацію [8].

На **першому етапі** необхідно визначити предмет дослідження. Для цього слід звернутися до раніше згаданих чотирьох груп галузей промисловості — основних галузей, що базуються на авторському праві; взаємозалежних; часткових і неспецифічних галузей підтримки. Перелік конкретних галузей, що будуть розглянуті в межах цих чотирьох груп, має відповідати існуючому рівню охорони авторського права в даній країні. Наприклад, у деяких країнах промисловий дизайн не охороняється законом про авторське право, і тому галузь дизайну в розрахунок не береться.

Список має бути пов'язаний з доступною статистичною інформацією в плані статистичних кодів. Стандарти індустриальні класифікаційні коди можуть використовуватися для

того, щоб встановити прямий зв'язок з категорією. На цьому етапі колектив дослідників має бути компетентним в економічних, юридичних, статистичних та інших необхідних питаннях.

Ідентифікація включає також прийняття рішення про досліджувані параметри. Пропонується досліджувати параметри, зазначені в таблиці 3 — додана вартість, вироблена в даних галузях, зайнятість, створена ними і їхньою часткою в зовнішній торгівлі.

Наприкінці цього етапу має бути визначено: які галузі промисловості будуть досліджені, де знайти відповідну статистику і які визначені показники варто шукати.

**Другий етап** дослідження повинен включати збір відповідної інформації, з кожної конкретної групи промисловості. Прогалини неминуче зустрічаються в статистиці кожної країни і можуть знадобитися додаткові джерела неофіційної інформації. Існують різні шляхи збору відсутньої інформації. Вони можуть включати поширення запитальників і вибіркового аналізу у тих галузях промисловості, у яких відсутня офіційна статистика. Інший використовуваний метод — порівняння з наявною інформацією з іншої країни з виправленнями на економічно важливі фактори, такі як рівень виробництва, структура промисловості, продуктивність, споживання. Третя можливість — достовірні приблизні оцінки пропорцій і розмірів у межах більшої групи промисловості. Усі три методи призначені для вирішення однієї і тієї ж проблеми: необхідність виділення даних, що існують в офіційній статистиці. Наприкінці другого етапу необхідно володіти достовірними даними, роз-



поділеними за категоріями, що передбачається вивчити. Цей етап часто займає найбільше часу, але є основою для хорошого результату і необхідною умовою для переходу до третього етапу.

**Третій етап** — виміри внеску кожної групи промисловості. На цьому етапі необхідно прийняти рішення який метод слід використовувати для визначення доданої вартості, створеної кожною групою промисловості. У цьому процесі можуть бути об'єднані кілька методів. Існуючий зарубіжний досвід показує, що багато країн використовувало метод обчислення доданої вартості устанавлюючи відношення між доданою вартістю, створеною в галузях, зв'язаних з авторським правом і ВВП шляхом виробничого методу [34].

Насамперед на цьому етапі необхідно визначити загальний обсяг продукції в галузях, щоб могла бути розрахована додана вартість. В процесі обчислення необхідні будуть численні виправлення в показниках. Найбільш тонкий елемент цього етапу — визначення фактора авторського права для кожної групи чи промисловості, іншими словами, рівень залежності від матеріалу, що охороняється авторським правом. Як зазначено вище, тільки для основних галузей промисловості, що базуються на авторському праві цей фактор може бути прийнятий як 100 %, що означає, що вся створена додана вартість може належати до авторського права. Для інших трьох груп галузей промисловості, пов'язаних з авторським правом, необхідно прийняти рішення для визначення фактора залежності від авторського права. Фактор — результат аналізу виробничого процесу і його різних елементів. Можна використо-

вувати інформацію про кількість працівників компанії, зайнятих творчою роботою, частку продажів чи експорту залежних від авторського права, обсяги робочого часу, присвяченого творчій діяльності, ресурсах, витрачених на платежі, пов'язані з авторським правом і т.п. Якщо статистика не задовольняє дослідників, можна використовувати вибірку, міжнародне порівняння і орієнтовну оцінку з наступною екстраполяцією.

Рекомендується розпочати оцінку з доданої вартості, оскільки відносно, устанавлені щодо фактора авторського права, можуть застосовуватися потім до зайнятості і зовнішньої торгівлі. Три окремі індикатори — додана вартість, зайнятість і зовнішня торгівля забезпечують широкую перспективу, що дає уявлення про внесок авторського права в розвиток будь-якої країни. Ці показники повинні бути фінальним результатом третього етапу дослідження.

На **четвертому етапі** необхідно провести аналіз результатів дослідження і підготувати їхню презентацію. Показники без відповідного аналізу багато не повідомлять. У більшості досліджень застосовано наступний підхід: порівняння результатів, отриманих у різних країнах, виділення тенденцій, і, що найбільш важливо, представлення "фотографії" стану справ у цій важливій сфері. Результати потім можуть використовуватися урядовцями та політиками, щоб відповідно скоригувати національну інноваційну політику. Дослідження дозволить помістити культурний і інформаційний сектор в економічний контекст і порівняти отриманий результат із ситуацією у важливих конкурентів, що почали подібні





## АВТОРСЬКЕ ПРАВО

дослідження. Іншим типом бажаного результату може бути краще розуміння невідповідності статистики для оцінки діяльності галузей, пов'язаних з авторським правом. Досвід часто показує, що багато чого може бути зроблено для прийняття більш придатних форм статистичних звітів. Результати огляду можуть також підвищити рівень суспільного інтересу до реального внеску сектору авторського права і його важливості.

Реальне життя довело необхідність розгляду авторського права як економічної категорії і важливий актив. Як підкреслює Генеральний директор ВОІВ Каміл Ідрис, "...Економічні вигоди, що стали можливими завдяки авторському праву і суміжним правам очевидні в кожній з індустрій, пов'язаних з культурою: явний ріст і розвиток, і навіть розширювальний діапазон продуктів і послуг; можливості, що збільшилися для творчості й інновацій [44]

Значна економічна ефективність "культурних" галузей промисловості виправдує більш уважний підхід до охорони авторського права, на якому вони базують свою діяльність. На такому тлі не дивно, що в багатьох країнах авторське право стало важливим питанням національної політики.

В нещодавно проведеному в Болгарії за методологією ВОІВ дослідженні спільно з Міністерством культури було відзначено, що у період 2003—2005 рр. розвиток цього сектору перевищив середні національні темпи економічного росту і склав близько 5%. В 2005р. творчі галузі Болгарії забезпечували 4,5% валового продукту країни і 3,42% валової додаткової вартості.

Що стосується зайнятості, в дослідженні зазначено, що авторсько-

правові галузі забезпечували зайнятість близько 105 тис. чоловік, що складає 4,3% загальної зайнятості країни. За останні три роки темпи росту зайнятості в цьому секторі перевищили більше ніж у три рази національні середні темпи росту, досягнувши 13,3% порівняно із загальнонаціональними середніми темпами росту в 3,5%. Цей сектор забезпечує більшу кількість робочих місць, ніж сектори "готелів та ресторанів" і "сільського господарства".

Провідні авторсько-правові галузі Болгарії включають видавничу галузь, програмне забезпечення і бази даних, радіо і телебачення, кінофільми і відеопродукцію, музичні твори і образотворче мистецтво. І хоча книговидавництво і програмне забезпечення та бази даних є досить великими авторсько-правовими галузями, найбільший ріст відзначено у виробництві та розповсюдженні кінофільмів і відеопродукції-темпи росту яких за останні три роки збільшились у тричі, досягнувши 166%. Другою галуззю, що найбільш динамічно розвивається, є програмне забезпечення і бази даних, темпи росту яких за цей період склали 93%. Наступне місце займає архітектура, показники якої за цей же період склали 81% у сфері доданої вартості і 16% у сфері зайнятості.

На сьогодні ВОІВ здійснює допомогу в проведенні аналогічних досліджень більш ніж у 20 країнах світу, зокрема Росії, Угорщині, Україні.

**Попередній аналіз економічної значимості авторського права в Україні.** "Галузі, які включають бізнес, пов'язаний з авторським правом, зазначає Генеральний директор



ВОІВ К.Ідріс, можна логічно розділити таким чином: музичні твори, аудіовізуальні виконання, мистецтво, архітектура, література, інформаційні технології, інтерактивні розваги та освіта. Таке групування найкраще відповідає різним категоріям авторського права та суміжних прав, але найважливішим є те, що воно відображає існуючу реальність, коли окремі види діяльності та результати характерні для специфічної практики відповідної галузі, а також її продукції і послуг. Основою даної категоризації є кінцева продукція і послуги" [24].

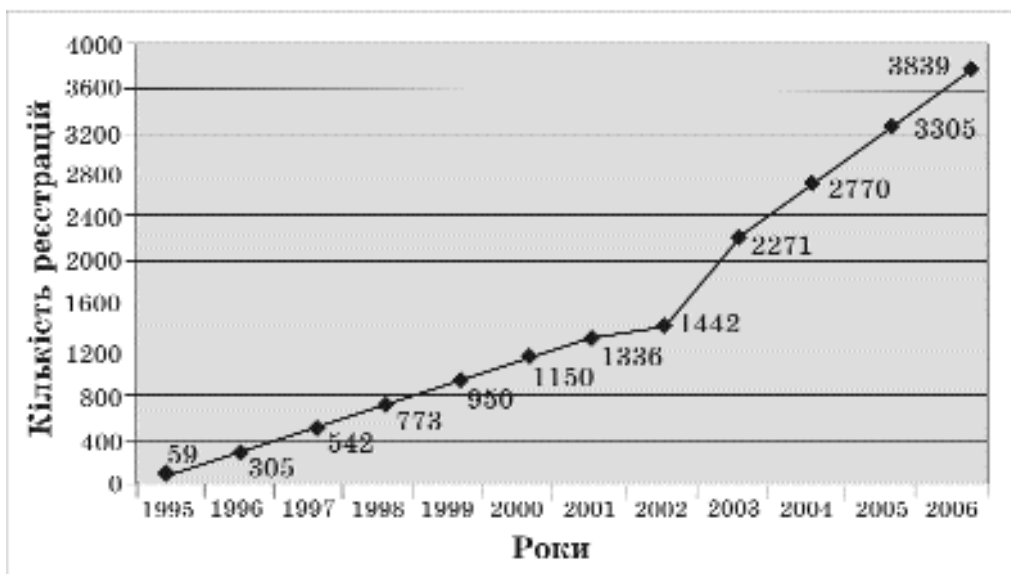
Послуги — це діяльність підприємств (установ, організацій), що не набуває матеріально-речової форми та задовольняє певні потреби замовників — особисті, колективні. За умов ринкової економіки виробництво послуг набуває все більшого значення в частині формування валової доданої вартості країни.

В загальному обсязі послуг можна виділити дві частини. Одна частина послуг призначена для виробничого споживання галузями сфер виробництва матеріальних благ та послуг. Друга частина послуг, що виробляється, призначена для кінцевого споживання домашніми господарствами, тобто для невиробничого споживання.

Частина послуг, що виробляються, є ринковими послугами. В міжнародній статистичній практиці, у відповідності до рекомендацій ООН, під ринковими послугами розуміють послуги, призначені для реалізації або реалізовані за економічно значущими цінами.

Ось деякі показники (відомча та державна статистика України), що характеризують діяльність у цій сфері. У 2006 році Держдепартаментом інтелектуальної власності здійснено 3839 реєстрацій авторського права на твір, з них 642 реєстрації на службовий твір. Як і в попередні роки, найбільшою є кількість

Діаграма 1.





## АВТОРСЬКЕ ПРАВО

реєстрацій на літературні письмові твори різного характеру (48,5%) — наукового, науково-практичного, науково-технічного, белетристичного, науково-освітнього, навчального, рекламно-інформаційного; твори для радіо, телебачення, кіно; твори з питань мистецтва тощо, складені (21%), та музичні (17,9%) твори, комп'ютерні програми (16,5%), твори образотворчого мистецтва (12,4%) та ілюстрації (11%).

Динаміка реєстрацій авторського права за 1995—2006 роки показує, що обсяги реєстрацій щорічно зростають. Така тенденція свідчить, з одного боку, про значне підвищення творчої активності в нашій державі, а з іншого — про розуміння економічної значимості авторського права, зростання довіри до реєстрації, як ефективного інструменту забезпечення захисту прав на такі об'єкти.

У 2006р. організаціями колективного управління зібрано винагороди за використання об'єктів авторського і суміжних прав на суму 22млн.588тис.грн. (Таблиця 4). Водночас за оцінками європейських експертів сума зборів від використання авторських і суміжних прав в Україні потенційно має складати 20 млн. дол. США на рік. Тобто, сьогодні сплачується лише близько

20% необхідної суми авторської винагороди.

Директор ДП "Українське агентство з авторських та суміжних прав" Л.Пашковський в інтерв'ю газети "ДЕЛО" заявив, що сума авторської винагороди від використання авторських і суміжних прав в Україні може складати 100 млн. доларів на рік.

За даними Асоціації музичної індустрії України обсяги продажів носіїв із записами музики в Україні склали у 2003р. — 224,3, у 2004р. — 221,7, у 2005р. — 231,6, у 2006р. — 225,3 млн.грн. Обсяги ринку піратської аудіопродукції в Україні за цей період відповідно склали: 75%, 65%, 60%, 50—55%.

Статистичний бюлетень "Діяльність підприємств сфери послуг" містить статистичну інформацію за 2004-2005рр. про основні показники роботи підприємств — юридичних осіб та їх відокремлених структурних підрозділів всіх форм власності та ведення господарської діяльності, що ідентифікується за основним видом діяльності, відповідно до Класифікації видів економічної діяльності (КВЕД), як підприємства сфери не фінансових послуг. При підготовці бюлетеня використані дані державного статистичного спостереження за формою №1 — послуги (річна). Згідно цього бюлетеня у 2005 р. обсяг реалізованих послуг (у ринкових цінах) діяльності у сфері інформатизації склав 1240448,8 тис. грн., у сфері фотографії — 37163,9 тис. грн., у сфері освіти — 189680,7 тис. грн. Чисельність працівників (середньо-облікова чисельність штатних працівників облікового складу) у цих сферах відповідно склала 19426, 2591, 115991 осіб.

Таблиця 4.

Динаміка зборів винагороди організаціями колективного управління за використання об'єктів авторського і суміжних прав на 2003-2006 роки

Відповідний рік	Сума зборів винагороди організаціями колективного управління (грн.)
2003	4 906 673.48
2004	8 724 343.91
2005	18 634 021.63
2006	22 588 944.98



За даними Держкомстату України доходи підприємств у сфері радіомовлення і телебачення з 2000 до 2005 року складають 7 075 800 000 грн., а доходи організацій кабельного телебачення — 115 566 500 000 грн.

Інформаційно-аналітичні матеріали до парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні наводять такі дані. Загальний обсяг вітчизняного ринку інформаційних технологій оцінюється в 0,8—1 млрд. дол. США. Експорт комп'ютерних послуг у 2003р. порівняно з 2000р. зріс у 2 рази та становив 12,2 млн. дол. США. За оцінкою експертів, фактичний обсяг українського ринку експорту ІТ — послуг на початок 2004р. становив від 30 до 100 млн. дол. США. Ринок програмного забезпечення, особливо офшорного, постійно збільшується — в 2003р. він становив 70 млн. дол., а в 2004р. цей показник досягнув 110 млн. дол. США.

Навіть ці окремі, розрізнені показники свідчать про вагомий внесок і значні невикористані резерви індустрії авторського права в економіці держави.

#### **Висновки**

Дослідження економічних аспектів авторського права, які розпочались в теорії економіки на початку 70-х років минулого століття, виділились сьогодні у три напрями: оцінка вартості нематеріальних активів; оцінка обсягів індустрії авторського права; економічна теорія авторського права. Можна стверджувати про формування особливого розділу економічної науки — економіки авторського права.

Авторське право є економічною категорією, оскільки воно є добре визначеною формою власності, має

характеристики, функції і наслідки економічного характеру, бере участь в економічних відносинах і має значимість, що все збільшується у цифровій економіці.

Авторське право є економіко-правовим інститутом, невід'ємною частиною багатства держав і активів фірм. Воно стало основою розвитку багатьох галузей промисловості, забезпечуючи зростання доданої вартості, збільшення робочих місць і обсягів зовнішньої торгівлі.

Частка галузей промисловості, заснованих на авторському праві, у світовій економіці на початку нового тисячоліття складала 7,3% (2,2 трильйони доларів), при цьому ріст у цих галузях складав у середньому 5% у рік, що більше, ніж середній ріст економіки всієї планети. З прийняттям Інтернет договорів ВОІВ авторське право стало застосовним до економічних угод у цифрових комп'ютерних мережах.

Економіка авторського права і суміжних прав є найбільшою галуззю суспільного виробництва. Будучи приватною власністю, авторське право стає фінансовим активом, набуває вартості і стає предметом економічних угод.

Основні економічні функції авторського права можуть бути зведені до наступного. По-перше, авторське право визначає, визнає і захищає інтелектуальну власність. По-друге, воно дозволяє організувати економічно ефективне виробництво, торгівлю і споживання інтелектуальної власності. По-третє, воно допомагає творцям одержати ринкову вартість їхніх робіт. Нарешті, по-четверте, авторське право виступає в ролі балансу виробничої і розподільної ефективності.



## АВТОРСЬКЕ ПРАВО

Пропонується виділити чотири головних групи галузей, що базуються на авторському праві:

- 1) основні галузі;
- 2) взаємозалежні галузі;
- 3) часткові;
- 4) неспецифічні галузі підтримки.

Найбільш широко використовується метод виміру доданої вартості, створеної в галузях, що базуються на авторському праві у відсотках від валового внутрішнього продукту (ВВП).

Національне дослідження економічного внеску галузей промисловості, що базуються на авторському праві, сприятиме розкриттю потенціалу творчого й інформаційного секторів у суспільстві. Керівництво, підготовлене ВОІВ і коротко викладене в цій статті, може полегшити проведення національних і міжнародних досліджень та порівнянь у цій галузі.

Вони мають пройти через наступні організаційні етапи — ідентифікацію, збір даних, оцінку і презентацію. При проведенні досліджень рекомендується використовувати три окремі індикатори — додавана вартість, зайнятість і зовнішня торгівля, що дає уявлення про внесок авторського права в розвиток будь-якої країни.

В міру просування досліджень, удосконалення їх методології, поступово стане можливим спостерігати національні і регіональні тенденції в галузях, заснованих на авторському праві, спланувати відповідну державну політику їхньої підтримки.

### Список використаних джерел:

1. Судариков С.А. *Основы авторского права.* — Мн.: Амафeya. 2000. — 512 с.
2. Судариков С.А., Грек Н.Г., Бахренькова К.А. *Экономика и интеллектуальная собственность.* — М.: Изд-во деловой и учебной лит. 2004. — 512 с.

Однак, для поліпшення методів збору інформації і статистики, що відображає потенційний і фактичний внесок творчого потенціалу в економіку, необхідне міжнародне співробітництво.

Описаний вимір внеску авторського права в економіку держави стає усе більш важливим в епоху, коли авторські права іноді сприймаються лише як права користувачів. Саме тому результати досліджень можуть стати важливими інструментом в розвитку суспільного інтересу до проблеми створення культури авторського права для 21-ого століття.

Розвиток авторського права на сьогодні нерозривно пов'язаний з розвитком економіки. Як і в багатьох інших сферах, міждисциплінарний підхід до економічного значення авторського права дає кращі результати. Суто юридичний підхід тягне ризик відриву авторського права від його численних економічних ефектів. З іншого боку, строгий економічний підхід може вплинути на точність аналізу щодо творчої складової в даному виробничому процесі. Розуміння економіки авторського права потребує ретельного аналізу факторів попиту і пропозиції в галузях промисловості, що базуються на авторському праві, вивчення їхніх ринків праці, взаємодії з іншими галузями промисловості і т.п. Комбінація економічного і юридичного підходу сприятиме підвищенню ефективності досліджень виміру внеску авторського права в економіку держави. ●



3. Бовин А.А., Чередникова Л.Е. *Интеллектуальная собственность: экономический аспект. Учебное пособие.* — М.: ИНФРА-М. Новосибирск, 2001. — 216 с.
4. Елисеев А.Н., Шульга И.Е. *Институциональный анализ интеллектуальной собственности: Учеб. Пособие.* — М.: ИНФРА-М, 2005. — 192 с.
5. Чухно А.А. *Інформаційна постіндустріальна економіка: теорія і практика. Т 2., НАН України. Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Науково-дослідний фінансовий інститут при Міністерстві фінансів України. К.: —2006. — С. 223—270.*
6. Базилевич В.Д. *Интеллектуальная собственность: Підручник.* — Знання, 2006. — 431 с.
7. Бутнік-Сіверський О.Б. *Економіка інтелектуальної власності. Право інтелектуальної власності: підручник для студентів вищих навчальних закладів за редакцією О.А.Підпризори, О.Д.Святоцького. Вид. дім. "Ін Юре", 2002. — 624 с.*
8. Гантчев Д. *Экономическая значимость авторского права и базирующихся на нем отраслей промышленности.* <http://www.fips.ru/avp/gantchev>.
9. Сілаєв В.І., Гавенко В.В. *Економіка інтелектуальної власності: Навчальний посібник.* — Донецьк, ДонДУУ, 2007. — 200 с.
10. Андросук Г., Крайнев П., Кавасс И. *Право интеллектуальной собственности: торговые аспекты. Науч.-практ. изд.* — К: Издательский Дом "Ин Юре", 2000. — 164 с.
11. Найтс Р. *Экономическое, политическое и юридическое значение авторского права и смежных прав в международной торговле: современная ситуация и развитие на перспективу // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права.* — 2001, №9 — С. 50—55.
12. Див. "The Creative Economy", John Howkins, Penguin press 2002, ISBN 0-14-028794-9, P. 86.
13. Угода ТРІПС згадує у преамбулі, що авторські права є приватними правами. Див. "Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS Agreement)" 1994, WIPO, Geneva, 1997. WIPO Publication No. 223 (E), ISBN 92-805-0640-4, p. 14. В преамбулі Бернської конвенції 1886 р. також говориться про права авторів, розуміючи особисті права фізичних осіб. Див. "Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works", WIPO publication No 287(E), ISBN 92-805-0422-3, P. 7.
14. ANTONY Dnes, "The Economics of Law" (London: International Thomson Business Press, 1996) 10.
15. Ove Granstrand, "The Economics and Management of Intellectual Property, Towards Intellectual Capitalism," Edwar Elgar Publishing, Limited, UK, 1999, ISBN 1-85898-967-1, P. 21.
16. *Економічний товар — це товар, попит на який більший, ніж його кількість. Тому підхід до його розподілу полягає у встановленні позитивної ціни.* Див. "Economic"s, Paul A. Samuelson, William D. Nordhaus, Fourteenth Edition, 1992, ISBN 0-07-054879-X, P. 735.
17. "Economic perspectives on copyright law", Research Paper prepared for the Centre for Copyright Studies Ltd by the Allen Consulting Group, 2003, ISBN 876692 057, P. 32.



18. Див. <http://www.unesco.org>
19. Див. Richard Watt "Copyright and Economic Theory-Friends or Foes," Edward Elgar Publishing Limited, Printed in Great Britain, 2000, ISBN 1-84064-312-9, P. 5.
20. Деякі основні питання цієї теми висвітлені більш детально у "Copyright in the cultural industries", Ruth Towse, Edward Elgar Publishing Limited, 2002, ISBN 1 84064 661 6., "Economic perspectives on copyright law", Research Paper prepared for the Centre for Copyright Studies Ltd by the Allen Consulting Group, 2003, ISBN 1 876692 057, Towse, Ruth and Rudi Holzhauser (eds) (2002), "Economics of Intellectual Property Rights", 4 Vols. in the Edward Elgar International Library of Critical Writings in Economics. Vol. 1 on Copyright, а також в інших публікаціях.
21. Kamil Idris, "Intellectual Property: A Power Tool for Economic Growth", WIPO Publication No 888, ISBN 92-805-1113-0, Geneva 2003, P. 55.
22. G Smith & R Parr, "Valuation of Intellectual Property and Intangible Assets", 2nd edition, John Wiley, New York, P. 140.
23. Ruth Towse, "Cultural Economics, Copyright and the Cultural Industries" (2000) 22(4) Society And Economy In Central And Eastern Europe. P. 107.
24. Kamil Idris, "Intellectual Property: A Power Tool for Economic Growth", WIPO Publication No 888, ISBN 92-805-1113-0, Geneva 2003, P. 58.
25. "The Economic Contribution of Australia's Copyright Industries", The Allen Consulting Group 2001, ISBN 1-875833-81-1.
26. "Study on the Economic Importance of Industries and Activities Protected by Copyright and Related Rights in the MERCOSUR Countries and Chile", WIPO Publication No 889.1 (E), 2002 P. 7, 25.
27. "Economic Importance of Copyright Industries in Finland, Finnish Copyright Industries in 1997," Final Report 2000, The Finnish Copyright Society and The Finnish Copyright Institute, ISBN 952-9855-19.
28. "The Contribution of Copyright and Related Rights Industries to the Indonesian Economy", Institute for Economic and Social Research, Faculty of Economics University of Indonesia, Ministry of Education and Culture, Jakarta 2003, Indonesia.
- 29 "Copyright White Paper — A view from the perspective of Copyright Industries" Copyright Research and Information Center 2001, JCI series, Tokyo.
- 20 "The economic importance of copyright in the Netherlands in 1998", 2000 Report, Research by SEO Amsterdam Economics, Dutch Copyright Federation.
30. "The Economic Importance of the Copyright Industries in Norway", Turku School of Economics and Business Administration, Business Research and Development Sector Media Group Timo Einari Toivonen and Robert G. Picard 2002, Finish Copyright Society and Finish Copyright Institute, ISSN 1237-5071, ISBN 952-9855-23-0, Publication No 24 (2002) Frenckell Printing Works Ltd, Helsinki 2002, P. 11—12.
31. "Copyright-based industries in the US Economy", The 2002 Report, by Stephen E. Siwek, Economists Incorporated, Prepared for the International Intellectual Property Alliance, Washington 2002, ISBN 0-9634708-0-9, P. 4.
32. "Study on the Economic Importance of Industries and Activities Protected by Copyright and Related Rights in the MERCOSUR Countries and Chile", WIPO



- Publication No 889.1 (E), WIPO 2002 P. 7, 27.*
33. "The Economic Importance of the Copyright Industries in Norway", Turku School of Economics and Business Administration, Business Research and Development Sector Media Group Timo Einari Toivonen and Robert G. Picard 2002, Finish Copyright Society and Finish Copyright Institute, ISSN 1237-5071, ISBN 952-9855-23-0, Publication No 24 (2002) Frenckell Printing Works Ltd, Helsinki 2002, P. 14.
  34. "The Economic Contribution of Australia's Copyright Industries", The Allen Consulting Group 2001, ISBN 1-875833-81-1.
  35. "Economic Importance of Copyright Industries in Finland, Finnish Copyright Industries in 1997," Final Report 2000, The Finnish Copyright Society and The Finnish Copyright Institute, ISBN 952-9855-19.
  36. "Copyright White Paper — A view from the perspective of Copyright Industries" Copyright Research and Information Center 2001, JCI series, Tokyo, P. 98
  37. "The economic importance of copyright in the Netherlands in 1998", 2000 Report, Research by SEO Amsterdam Economics, Dutch Copyright Federation, P. 9.
  38. "Copyright-based industries in the US Economy", The 2002 Report, by Stephen E. Siwek, Economists Incorporated, Prepared for the International Intellectual Property Alliance, Washington 2002, ISBN 0-9634708-0-9, P. 4.
  39. В доповіді США проаналізовано 24- річний період (1977-2001), в Австралійській доповіді — з 1996—1997 рр. по 1999—2000 рр., в Нідерландах — 1994—1998 рр., а в Фінляндії — з 1988 по 1997рр.
  40. Таблиця складена на основі "Guide on Surveying the Economic Contribution of the Copyright-based Industries", WIPO Publication No 893 (E), Geneva 2003, P. 60.
  41. ВВП — валовий продукт індустрії. Цей показник використано в Австралії в період до 1997—1998рр., для визначення внеску деяких галузей у ВВП "The Economic Contribution of Australia's Copyright Industries," p. 18.
  42. "Guide on Surveying the Economic Contribution of the Copyright-based Industries", WIPO Publication No 893 (E), Geneva 2003.
  43. За виробничим методом додана вартість обчислюється як різниця між загальним об'ємом виробництва і проміжним споживанням.
  44. Kamil Idris, "Intellectual Property: A Power Tool for Economic Growth", WIPO Publication No 888, ISBN 92-805-1113-0, Geneva 2003, P. 231.